

ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา

เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ครกดินเผาบ้านกลาง

ทะเบียนเลขที่ สข 69100276

เพื่อให้การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นไปตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงออกประกาศไว้ ดังต่อไปนี้

ให้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง คำขอเลขที่ 66100318 ทะเบียนเลขที่ สข 69100276 ซึ่งมีรายการทางทะเบียนตามบัญชีแนบท้ายประกาศฉบับนี้

ทั้งนี้ ให้มีผลตั้งแต่วันยื่นคำขอขึ้นทะเบียน 3 กุมภาพันธ์ 2566

ประกาศ ณ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569

(นางอรมน ทรัพย์ทวีธรรม)
อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา

ทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ครกดินเผาบ้านกลาง

Ban Klang Clay Mortar หรือ Khok Din Phao Ban Klang

(1) เลขที่คำขอ	66100318	ทะเบียนเลขที่	สช 69100276
(2) วันที่ยื่นคำขอ	3 กุมภาพันธ์ 2566	วันที่ขึ้นทะเบียน	3 กุมภาพันธ์ 2566
(3) ผู้ขอขึ้นทะเบียน
ที่อยู่	จังหวัดนครพนม
ศาลากลางจังหวัดนครพนม ตำบลในเมือง
อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม 48000		
(4) รายการสินค้า	ครกดินเผา		
(5) คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า	คำนิยาม		

ครกดินเผาบ้านกลาง หรือ Ban Klang Clay Mortar หรือ Khok Din Phao Ban Klang หมายถึง ครกดินเผาที่มีลักษณะรูปทรงกรวย ปากกว้าง ขอบปากมีลักษณะนูนเล็กน้อย ก้นลึกแคบ มีสีน้ำตาลปนดำ มีความแกร่งทนต่อแรงกระแทก เมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังกังวาน ซึ่งผลิตตามกรรมวิธีการผลิตครกดินเผาที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านกลาง ในเขตพื้นที่ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

ลักษณะของสินค้า

(1) ลักษณะทางกายภาพ

- รูปทรง ลักษณะเป็นทรงกรวย ปากกว้าง ขอบปากมีลักษณะนูนเล็กน้อย ก้นลึกแคบ
- พื้นผิว ผิวครกด้านนอกมีความหยาบ ผิวครกด้านในมีความเรียบ ฐานครกเรียบวางกับพื้นแล้วมั่นคง
- สี สีน้ำตาล หรือสีน้ำตาลปนดำ
- เนื้อครก ซึมน้ำเล็กน้อย มีความแกร่ง ทนต่อแรงกระแทก เมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังกังวาน

(2) ขนาดครก มี 6 ขนาด ดังนี้

- (1) ขนาดจัมโบ้ ปากกว้าง มากกว่า 12.00 นิ้ว สูง มากกว่า 10.00 นิ้ว ฐานกว้าง มากกว่า 5.60 นิ้ว
- (2) ขนาดรองจัมโบ้ ปากกว้าง 10.10 – 12.00 นิ้ว สูง 8.1 - 10 นิ้ว ฐานกว้าง มากกว่า 5.20 - 5.60 นิ้ว
- (3) ขนาดจิม (ใหญ่) ปากกว้าง 9.10 – 10.00 นิ้ว สูง 7.10 – 8.00 นิ้ว ฐานกว้าง มากกว่า 4.80 - 5.20 นิ้ว
- (4) ขนาดตึก (กลาง) ปากกว้าง 8.10 – 9.00 นิ้ว สูง 6.10 – 7.00 นิ้ว ฐานกว้าง มากกว่า 4.40 - 4.80 นิ้ว
- (5) ขนาดตอก (เล็ก) ปากกว้าง 7.10 – 8.00 นิ้ว สูง 5.10 – 6.00 นิ้ว ฐานกว้าง มากกว่า 4.00 - 4.40 นิ้ว
- (6) ขนาดเต็ก (จิ๋ว) ปากกว้าง ไม่เกิน 7.00 นิ้ว สูง ไม่เกิน 5.00 นิ้ว ฐานกว้าง ไม่เกิน 4.00 นิ้ว

กระบวนการผลิต

วัตถุดิบ

ดินเหนียวจากบ่อดินบริเวณพื้นที่หนองกุดคำว หรือดินในพื้นที่บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ลักษณะเนื้อดินมีความเหนียวเหนียว มีสีขาวนวลปนเหลืองจนถึงเทา และจับตัวกันเป็นก้อนแน่น โดยดินเหนียวที่เหมาะสมสำหรับการผลิตครกต้องขุดลึกลงไปจากหน้าดิน 1.5 – 3.0 เมตร

การเตรียมดิน

- (1) นำดินที่ขุดได้มาตากแดดประมาณ 2 - 3 วัน จนดินแห้งสนิท
- (2) ทบดินให้แตกเป็นก้อนเล็ก ๆ แล้วคัดแยกเศษไม้ เศษวัชพืช ก้อนหินขนาดใหญ่ และสิ่งแปลกปลอมออกจากเนื้อดิน

(3) นำดินไปแช่น้ำ (หมักดิน) เพื่อให้ดินนุ่มเหมาะสมต่อการนำมานวด โดยใส่น้ำในปริมาณที่เหมาะสม และแช่ดินไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง จากนั้นระบายน้ำออกจนดินสะเด็ดน้ำ ซึ่งหลังจากผ่านการแช่น้ำแล้ว เนื้อดินจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอมส้ม

- (4) นำดินที่หมักแล้วไปนวด ให้เนื้อดินมีความเหนียวและเนียนละเอียด
- (5) นำดินที่นวดแล้วไปรีดด้วยเครื่องรีด เพื่อให้เนื้อดินมีความเนียนละเอียดมากขึ้น และมีลักษณะเป็นแท่ง จากนั้นตัดแท่งดินเป็นท่อน ตามขนาดที่พอเหมาะสำหรับการขึ้นรูป หรือปั้น

การปั้นครก สามารถทำได้ 2 วิธี ดังนี้

- (1) การปั้นขึ้นรูปด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสติก
 - (1.1) ผู้ผลิตจัดทำ หรือหาแบบพิมพ์ หรือบล็อกพิมพ์จากปูนพลาสติก ตามขนาดของครกที่ต้องการ
 - (1.2) นำแท่งดินอัดเข้าสู่แบบพิมพ์ กดดินให้แน่นเต็มแบบพิมพ์ จากนั้นใส่แบบพิมพ์ลงในเครื่องขึ้นรูป
 - (1.3) การขึ้นรูปครกจะใช้ใบมีดจากเครื่องขึ้นรูป โดยการกดรีดดินให้แนบเข้ากับแบบพิมพ์ จนขึ้นรูปครกได้ตามขนาดที่ต้องการ
 - (1.4) ยกแบบพิมพ์ออกจากเครื่องขึ้นรูป วางไว้ในที่ร่มประมาณ 30 นาที จากนั้นยกครกออกจากแบบพิมพ์
 - (1.5) วางครกบนแป้นหมุน ทำการตกแต่งให้ได้รูปทรง และเก็บรายละเอียดให้เรียบร้อย จากนั้นนำไปวางไว้ในที่ร่ม และผึ่งลมให้แห้งก่อนนำเข้าเตาเผา

(2) การปั้นขึ้นรูปด้วยมือ

- (2.1) นำแท่งดินที่เตรียมไว้วางตรงกลางแป้นหมุน โดยใช้มือปั้นขึ้นรูปครก ให้ได้ความหนา และตามขนาดที่ต้องการ
- (2.2) ตกแต่งครกให้ได้รูปทรง และเก็บรายละเอียดให้เรียบร้อย
- (2.3) ใช้ลวดตัดฐานครกออกจากแป้นหมุน นำไปวางไว้ในที่ร่ม และผึ่งลมให้แห้งก่อนนำเข้าเตาเผา

การเผาครก

เตาเผามีลักษณะหลังคาโค้งคล้ายประทุนเรือ หรือหลังเต่า เรียกว่า “เตาเมงป่อง” โดยส่วนประกอบของเตาเผาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่บรรจุเชื้อเพลิง พื้นที่วางครก และปล่องไฟ ซึ่งการเผาครกดำเนินการดังต่อไปนี้

- (1) ลำเลียงครกเข้าเตาเผา โดยเตาเผาสามารถบรรจุครกได้ประมาณ 2,000 - 3,000 ใบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดของเตาเผาและขนาดครก

(2) เมื่อบรรจุครกเต็มเตาเผาแล้ว ทำการปิดช่องลำเลียงของเตาเผาด้วยดินเหนียว แล้วจุดไฟไม้ฟืน ใ้บริเวณปากเตาเผา ทิ้งไว้ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง เพื่อไล่ความชื้นออกจากครก

(3) หลังจากไล่ความชื้นแล้ว เติมเชื้อเพลิงอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนภายในเตามีอุณหภูมิประมาณ 1,100 - 1,200 องศาเซลเซียส และควบคุมอุณหภูมิภายในเตาให้คงที่ไม่น้อยกว่า 48 ชั่วโมง และทำการตรวจสอบ อุณหภูมิและความสูงของครก โดยการชั่งตัวอย่างชิ้นส่วนจากปล่องเตา หากครกที่สุกตัวดีแล้ว เนื้อดินด้านในจะมี สีน้ำตาลจนถึงดำเหมือนกับด้านนอก หากเนื้อครกยังไม่สุกเมื่อทุบดู สีของเนื้อดินด้านในจะไม่สม่ำเสมอ

(4) เมื่อตรวจสอบว่าครกสุกตัวดีแล้ว ทำการปิดปากเตาด้วยดินเหนียวและทิ้งครกไว้ในเตาเผา ให้เย็น เป็นเวลาประมาณ 72 ชั่วโมง

(5) การเปิดปากเตาเผาและนำครกออกจากเตา โดยเปิดปากเตาเผาออกที่ละส่วนอย่างระมัดระวัง เพื่อป้องกันการแตกร้าวของครก และนำครกออกจากเตาเผา ครกที่เผาเสร็จจะมีสีน้ำตาลจนถึงดำ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของครกดินเผาบ้านกลาง

การเก็บรักษา

ครกที่ผ่านกระบวนการเผาเสร็จแล้ว จะลำเลียงออกจากเตาเผา พร้อมทั้งคัดแยกตามคุณภาพสำหรับการ จำหน่าย โดยจัดเรียงครกซ้อนกันเป็นชั้น ๆ และวางไว้บริเวณพื้นที่ที่มีที่กำบัง เพื่อป้องกันการเสียหาย

การบรรจุหีบห่อ

(1) รายละเอียดบนฉลากหรือบรรจุภัณฑ์ ให้ประกอบด้วยคำว่า “ครกดินเผาบ้านกลาง” หรือ “Ban Klang Clay Mortar” หรือ “Khok Din Phao Ban Klang”

(2) ให้ระบุชื่อผู้ผลิต หรือผู้ประกอบการ และสถานที่ผลิต หรือจัดจำหน่าย หรือข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ขนาด วิธีใช้ วิธีการเก็บรักษา เป็นต้น

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่บริเวณเส้นละติจูดที่ 17 องศา 33 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 104 องศา 34 ลิปดาตะวันออก ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม และมีทางน้ำไหล เชื่อมต่อกับแม่น้ำโขงไปยังบริเวณพื้นที่หนองกุดข้าวและบริเวณโดยรอบบ้านกลาง ในช่วงฤดูฝนมีปริมาณฝนตกชุก จึงทำให้บริเวณพื้นที่หนองกุดข้าวและพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่รองรับน้ำ ส่งผลให้เกิดการพัดพาตะกอนลำน้ำโขง เคลื่อนย้ายมาทับถม ทำให้บริเวณดังกล่าวมีดินเหนียวในปริมาณมาก เหมาะแก่การนำมาเป็นวัตถุดิบสำหรับ ทำเครื่องปั้นดินเผา

ลักษณะดินบริเวณหนองกุดข้าว ดินเหนียวเกิดจากการทับถมของตะกอนดินและแร่ธาตุต่าง ๆ ที่น้ำพัดพามา ในช่วงฤดูฝน มีองค์ประกอบหลักทางเคมีของดิน ประกอบด้วย ซิลิกอนไดออกไซด์ (SiO_2) มากกว่าร้อยละ 60 อะลูมิเนียมออกไซด์ (Al_2O_3) มากกว่าร้อยละ 15 และเฟอร์ริกออกไซด์ (Fe_2O_3) อยู่ในช่วงร้อยละ 3 - 6 จากองค์ประกอบดังกล่าว ซิลิกอนไดออกไซด์มีคุณสมบัติทำให้เนื้อดินซึมน้ำน้อย ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญในการ นำมาผลิตเครื่องปั้นดินเผา สำหรับอะลูมิเนียมออกไซด์มีคุณสมบัติทำให้ดินมีความทนไฟ สามารถเผาครกได้ ในอุณหภูมิสูงโดยไม่แตกร้าวหรือเปลี่ยนรูป ซึ่งครกดินเผาบ้านกลางสามารถเผาได้ในอุณหภูมิสูงถึง 1,200 องศาเซลเซียส อีกทั้ง ซิลิกอนไดออกไซด์ และอะลูมิเนียมออกไซด์ ซึ่งอยู่ในรูปของออกไซด์มีคุณสมบัติเป็นสารช่วยหลอมละลาย

เมื่อเผาครกจะทำให้เนื้อดินประสานเป็นเนื้อเดียวกันได้ดี มีความพรุนตัว ส่งผลให้ครกดินเผาบ้านกลางมีความแกร่ง ทนต่อแรงกระแทก ในส่วนของเฟอร์ริคออกไซด์มีคุณสมบัติทำให้เนื้อดินเกิดสีน้ำตาล เมื่อครกผ่านการเผาเนื้อดิน จึงเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลถึงสีดำ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครกดินเผาบ้านกลาง ดังนั้น จากคุณสมบัติของแร่ธาตุ ในดินบริเวณหนองกุดคำว รวมทั้งกระบวนการผลิตที่เป็นภูมิปัญญา สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงส่งผลให้ ครกดินเผาบ้านกลางมีเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นแตกต่างจากครกที่ผลิตในพื้นที่อื่น

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนบ้านกลาง เดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมของชาวไทญ้อท่าอุเทน ต่อมาเมื่อชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกัน มากขึ้นจึงเกิดเป็นชุมชนบ้านกลาง การปั้นครกนั้นมีจุดเริ่มต้นจากปู่ไท ซึ่งเป็นชาวจังหวัดอุบลราชธานีที่อพยพ มาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านกลาง และมีภูมิปัญญาด้านการปั้นเครื่องปั้นดินเผา เช่น ครก หม้อ และไห เป็นต้น โดยเห็นว่าบริเวณหนองกุดคำว บ้านกลาง มีดินเหนียวที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา จึงเริ่มปั้นเครื่องปั้นดินเผาเป็นคนแรกของชุมชน และถ่ายทอดให้กับชาวบ้านกลางด้วยตนเอง เดิมเป็นการปั้น เพื่อใช้งานในครัวเรือน ต่อมาเริ่มมีการปั้นเพื่อเป็นสินค้าแลกเปลี่ยน โดยในอดีตเมืองท่าอุเทนเป็นเมืองท่าที่สำคัญ มีการคมนาคม ผ่านแม่น้ำโขงสำหรับการติดต่อค้าขาย ชาวบ้านกลางก็นำสินค้าครกดินเผา ไปขายแลกเปลี่ยน หรือมีพ่อค้าจากเมืองท่าอุเทนมารับซื้อไปขายต่อ ในส่วนของชุมชนใกล้เคียงเมื่อทราบว่าชาวบ้านกลาง ทำเครื่องปั้นดินเผา ก็มักจะนำสินค้า อาทิ ปลา ข้าว พริก เกลือ และพืชผัก มาแลกเปลี่ยนเพื่อนเครื่องปั้นดินเผา ไปใช้ในครัวเรือน ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 ชาวบ้านกลางได้รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มอาชีพปั้นครก” ขึ้นตามนโยบายรัฐบาล จนได้รับอนุญาตจากสำนักงานผลิตภัณฑ์มาตรฐานอุตสาหกรรม เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2548 ให้ใช้เครื่องหมายผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทใช้งานทั่วไป ในปี พ.ศ. 2557 ชาวบ้านกลางได้มีการจัดตั้งเป็น “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลางก้าวหน้า” และปี พ.ศ. 2559 หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง ได้รับการยกย่องให้เป็น “หมู่บ้านต้นแบบ ระดับแม่ข่าย” ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่นำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ หลังจากนั้น ครกดินเผาบ้านกลาง ได้รับการสนับสนุน จากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง เช่น แบบแม่พิมพ์ปูนพลาสเตอร์ จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านการผลิต เป็นต้น

ด้วยลักษณะเฉพาะของครกดินเผาบ้านกลาง ซึ่งมีสีที่เป็นเอกลักษณ์ มีความแกร่ง ทนต่อแรงกระแทก และเมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังกังวาน ทำให้ครกดินเผาบ้านกลางได้ขึ้นชื่อว่าเป็นของดีจังหวัดนครพนม อันเป็นมรดก ล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมานานกว่า 150 ปี และถ่ายทอดให้ลูกหลานและคนรุ่นหลังได้สืบสานจากรุ่นสู่รุ่น จนเป็นที่รู้จักมาถึงปัจจุบัน

(7) ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

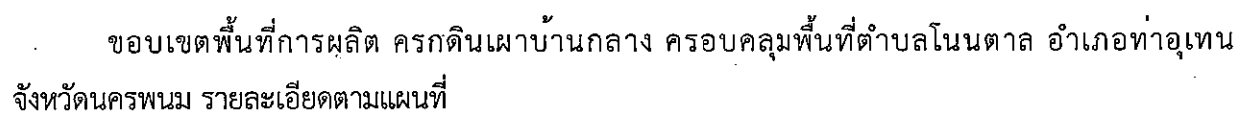
ขอบเขตพื้นที่การผลิตครกดินเผาบ้านกลาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม รายละเอียดตามแผนที่

(8) การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

- (1) ครกดินเผาบ้านกลาง ต้องผลิตในเขตพื้นที่ที่กำหนด และตามกระบวนการผลิตข้างต้น
- (2) กระบวนการผลิตจะต้องผ่านการควบคุมตรวจสอบ คือ การขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้า ครกดินเผาบ้านกลาง รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้

(9) เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

- (1) จัดให้มีการจัดทำทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง
 - (2) ผู้ขอขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้า จะต้องปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานสำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง และดำเนินการตามแผนการควบคุมตรวจสอบทั้งกระบวนการผลิตในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด
-

ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา

เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ฝ้ายอ้อมครั้งลำปาง

ทะเบียนเลขที่ สช 69100277

เพื่อให้การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นไปตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงออกประกาศไว้ ดังต่อไปนี้

ให้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ฝ้ายอ้อมครั้งลำปาง คำขอเลขที่ 67100344 ทะเบียนเลขที่ สช 69100277 ซึ่งมีรายการทางทะเบียนตามบัญชีแนบท้ายประกาศฉบับนี้

ทั้งนี้ ให้มีผลตั้งแต่วันยื่นคำขอขึ้นทะเบียน 15 มกราคม 2567

ประกาศ ณ วันที่ ๓๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569

(นางอรมน ทรัพย์ทวีธรรม)

อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา

ทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ผ้าย้อมครั้งลำปาง

Lampang Lac Dyed Fabric หรือ Pha Yom Krang Lampang

- (1) เลขที่คำขอ 67100344 ทะเบียนเลขที่ สช 69100277
- (2) วันที่ยื่นคำขอ 15 มกราคม 2567 วันที่ขึ้นทะเบียน 15 มกราคม 2567
- (3) ผู้ขอขึ้นทะเบียน จังหวัดลำปาง
- ที่อยู่ ศาลากลางจังหวัดลำปาง ตำบลพระบาท อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง 52000
- (4) รายการสินค้า ผ้าทอ ผ้าฝืน และผลิตภัณฑ์สิ่งทอผ้าย้อมครั้งลำปาง
- (5) คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า

คำนิยาม

ผ้าย้อมครั้งลำปาง หรือ Lampang Lac Dyed Fabric หรือ Pha Yom Krang Lampang หมายถึง ผ้าทอ ผ้าฝืน หรือผลิตภัณฑ์สิ่งทอผ้าย้อมครั้งลำปาง ผลิตจากเส้นใยที่เป็นเส้นใยธรรมชาติ เส้นใยธรรมชาติผสมเส้นใยสังเคราะห์ หรือเส้นใยสังเคราะห์ที่ผ่านกระบวนการย้อมสีธรรมชาติจากครั้ง ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดลำปาง ทำให้มีผิวสัมผัสที่อ่อนนุ่ม มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ เฉพาะตัว ตามลักษณะเฉพาะของการย้อมครั้ง โดยกระบวนการผลิตและแปรรูปผ้าย้อมครั้ง อยู่ในพื้นที่จังหวัดลำปาง

ลักษณะของสินค้า

(1) ประเภทผ้า : ผ้าทอ ผ้าฝืน และผลิตภัณฑ์สิ่งทอผ้าย้อมครั้งลำปาง เช่น เสื้อ กางเกง เป็นต้น

(2) ลักษณะทางกายภาพ

(2.1) เส้นใย เส้นใยธรรมชาติ เส้นใยธรรมชาติผสมเส้นใยสังเคราะห์ หรือเส้นใยสังเคราะห์

(2.2) กลิ่นผ้า มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ เฉพาะตัว ตามลักษณะเฉพาะของการย้อมครั้ง

(2.3) ลวดลาย เป็นลวดลายตามภูมิปัญญาท้องถิ่น แตกต่างกันไปตามเทคนิคการทอ การจุ่ม การมัดย้อม การเขียนลาย และการสกรีนลาย เช่น ลายโก ลายเกล็ดเต่า ลายตาราง ลายสายฝน เป็นต้น

(2.4) สี สีที่เกิดจากการย้อม เช่น เฉดสีชมพู เฉดสีชมพูอมม่วงแดง เฉดสีแดง และเฉดสีม่วง เป็นต้น

(3) ลักษณะทางเคมี : มีความทนทานของสีต่อแสงแดด เมื่อนำไปทดสอบความทนทานของสีต่อแสงแดด อยู่ในระดับ 4 ขึ้นไป

2. กระบวนการผลิต

วัตถุดิบ

ครั่งดิบเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในกระบวนการย้อมสีด้วยครั่ง โดยครั่งคือแมลงจำพวกเพลี้ยที่เป็นศัตรูพืชตามธรรมชาติ ถูกเลี้ยงจากต้นจามจุรี (ฉำฉา) พืชหรือต้นไม้อื่นในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยครั่งจะขับสารชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเป็นยางหรือชันออกมาห่อหุ้มตัว เพื่อป้องกันตนเองจากศัตรู สารที่ขับออกมานี้เรียกว่า “ครั่งดิบ” นำมาประกอบเป็นวัตถุดิบหลักที่ใช้ในการย้อม ได้แก่

(1) น้ำย้อมจากครั่งดิบ

(2) เส้นใย และผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากเส้นใย ทั้งเป็นเส้นใยธรรมชาติ เส้นใยธรรมชาติผสมเส้นใยสังเคราะห์ หรือเส้นใยสังเคราะห์

(3) สารช่วยติดสีที่ทำให้สีติดทน เช่น

(3.1) สารแทนนิน ซึ่งเป็นสารประกอบตามธรรมชาติที่พบในพืชหลายชนิดในชุมชน เช่น ใบฝรั่ง ใบชา เป็นต้น

(3.2) กรด - ต่างจากธรรมชาติ เช่น น้ำมะขามเปียก น้ำบาดาล น้ำขี้เถ้า สารส้ม น้ำปูนใส เป็นต้น

กระบวนการย้อมสีครั่ง

(1) การเตรียมเส้นใยหรือผ้าผืนก่อนย้อม (Scouring/Pre-treatment)

(1.1) ทำความสะอาดเส้นใยหรือผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากเส้นใย โดยซักหรือต้มด้วยน้ำร้อน 10 – 30 นาที หรือตามความเหมาะสม เพื่อขจัดไขมัน สิ่งสกปรก หรือสารเคลือบออกให้มากที่สุด

(1.2) ล้างด้วยน้ำให้สะอาดแล้ว ผึ่งลมให้หมาด เตรียมพร้อมเข้าสู่กระบวนการย้อมด้วยครั่ง

(2) การเตรียมน้ำย้อมจากครั่งดิบ (Preparation of Dye Solution from Raw Lac)

(2.1) เตรียมครั่งดิบ โดยนำครั่งออกจากกิ่งไม้หรือต้นไม้น แล้วนำมาตำหรือบดให้มีขนาดประมาณ 3 – 5 มิลลิเมตร (หรือขนาดตามความเหมาะสม)

(2.2) สกัดสี โดยต้มหรือล้างด้วยน้ำร้อนระยะเวลา 20 – 60 นาที เพื่อเป็นการสกัดสีครั่งให้ละลายออกตามอัตราส่วนที่เหมาะสม เช่น ครั่ง 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 10 – 20 ลิตร โดยน้ำร้อนให้อยู่ในอุณหภูมิ 70 – 95 องศาเซลเซียส เป็นต้น

(2.3) กรอง โดยใช้ผ้ากรองหรือตะแกรงละเอียด เพื่อแยกเศษไม้และสิ่งเจือปนออก จะได้น้ำย้อมสีครั่ง โทนแดงเข้ม พร้อมใช้งาน หรือทำการสกัดสีครั่งซ้ำได้อีก 1 – 2 ครั้ง แล้วนำไปรวมกับหมอน้ำย้อมหรือภาชนะที่เตรียมไว้ เพื่อเพิ่มความเข้มของสี

(3) การย้อมสีครั่ง (Dyeing)

(3.1) อุ่นน้ำย้อมให้ร้อนสม่ำเสมอ และเติมเกลือเล็กน้อย เพื่อช่วยดึงสีเข้าเส้นใยหรือผ้าผืน

(3.2) ใส่เส้นใยหรือผ้าผืนที่เตรียมไว้ลงในหมอน้ำย้อมหรือภาชนะที่เตรียมไว้ คนเบา ๆ เพื่อให้การดูดซับสีสม่ำเสมอ ขยับผ้าเบา ๆ สม่ำเสมอ พร้อมทั้งควบคุมอุณหภูมิของน้ำย้อมให้มีความเหมาะสม เช่น ใช้อุณหภูมิ 70 – 90 องศาเซลเซียส ระยะเวลา 30 – 60 นาที กับอัตราส่วน เส้นใยหรือผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากเส้นใย 1 กิโลกรัม ต่อน้ำย้อม 10 – 20 ลิตร เป็นต้น

(3.3) นำขึ้น บิดน้ำและผึ่งลมจนหมาด หากต้องการสีเข้มขึ้น ให้ทำการย้อมซ้ำจนกว่าจะได้สีเข้มขึ้นตามต้องการ

(4) การซักล้างหลังย้อม (Rinsing)

(4.1) ซักในน้ำสะอาด เพื่อขจัดสีส่วนเกินจนกว่าน้ำล้างใส

(4.2) บิดน้ำออก แล้วผึ่งลมในที่ร่ม อากาศถ่ายเทดี หลีกเลี่ยงการตากแดดจัดในที่ที่ เพื่อคงสภาพของโทนสี “ชมพู – ม่วง – แดง” ตามธรรมชาติของครั่ง

(5) การผนึกสีและปรับโทนสี (Mordanting/After-Treatment)

เพื่อเพิ่มความคงทนและปรับเฉดสี สามารถใช้สารช่วยติดสี (mordant) ได้ทั้งแบบก่อน ระหว่าง หรือหลังย้อม ตามอัตราส่วนที่เหมาะสม ส่วนใหญ่จะนิยมทำหลังย้อม เช่น สารส้ม (Alum) ที่ทำให้เกิดโทนสีชมพูถึงชมพูอมม่วง หรือซีเถ้า น้ำสนิม หรือปูนใส (สารละลายด่างอ่อน) ที่ทำให้เกิดโทนสีม่วงถึงม่วงเข้ม เป็นต้น หลังจากนั้นล้างน้ำสะอาดอีกครั้ง บิดน้ำออก และตากให้แห้ง

(6) การตกแต่งและทำให้คงรูป (Finishing)

(6.1) รีดหรือรีดไอน้ำเบา ๆ เพื่อให้ผ้าเรียบคงรูป

(6.2) สามารถต่อยอดด้วยงาน ปักลาย บล็อกพิมพ์ และเย็บขึ้นรูป ตามอัตลักษณ์ชุมชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง

ทั้งนี้ กระบวนการย้อมสามารถปรับได้ ตามชนิดเส้นใย สภาพน้ำย้อม และสูตรของแต่ละชุมชนหรือตามความเหมาะสมในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยยึดหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- (1) เตรียมเส้นใยให้สะอาด
- (2) สกัดสีครั่งจากอ่อนถึงเข้มให้พอเหมาะตามต้องการ
- (3) ย้อม – ล้าง – ผนึกสี – ทำให้แห้ง อย่างเป็นระบบ

การบรรจุหีบห่อ

(1) รายละเอียดบนบรรจุภัณฑ์ ฉลาก หรือหีบห่อให้ประกอบด้วยคำว่า “ผ้าย้อมครั่งลำปาง” หรือ “Lampang Lac Dyed Fabric” หรือ “Pha Yom Krang Lampang”

(2) ชื่อ-ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ของผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการค้า ที่สามารถติดต่อได้ หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ 17 องศา ถึง 19 องศา 30 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูด 98 องศา 45 ลิปดา ถึง 100 องศา 15 ลิปดาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 268.60 เมตร มีพื้นที่ประมาณ 12,533,961 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,833,726 ไร่ โดยพื้นที่ทั่วไปมีลักษณะเป็นรูปยวรี ทอดตัวยาวตามแนวทิศเหนือไปทางทิศใต้ของจังหวัด โดยรวมเป็นหุบเขารูปแอกกระทะรายล้อมด้วยเทือกเขาสูงชัน ได้แก่ เทือกเขาขุนตาล ทางทิศตะวันออก และ เทือกเขาหลวงพระบาง ทางทิศตะวันตก ทำหน้าที่เป็นกำแพงธรรมชาติ ที่ป้องกันลม และกักเก็บความเย็น ทำให้พื้นที่มีความแตกต่างด้านภูมิอากาศจากจังหวัดอื่นที่อยู่ในละติจูดใกล้เคียง ส่งผลให้ต้นจามจุรีที่เป็นแหล่งเลี้ยงครั่งเจริญเติบโตได้ดี

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดลำปาง มีภูมิอากาศหนาวเย็นกว่าพื้นที่ใกล้เคียง มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่ำกว่าหลายจังหวัด ในภาคเหนือ ทำให้มีช่วงแห้งแล้งยาวนานพอเหมาะสำหรับการควบคุมโรคและแมลงที่เป็นศัตรูพืชครั้ง ี้อต่อการเพาะเลี้ยงพืชครั้ง ที่ต้องการช่วงอากาศเย็นและชื้นพอเหมาะเพื่อสร้างสารยางครั้งคุณภาพดี

ด้วยภูมิประเทศและภูมิอากาศของจังหวัดลำปาง ส่งผลให้ครั้งสามารถสร้างเม็ดสีที่มีความเข้มสูง เม็ดสีมีโครงสร้างที่เกาะติดเส้นใยได้ดี จึงให้ความคงทนต่อการซักและแสงแดดมากกว่าครั้งจากพื้นที่อื่น เมื่อนำครั้งลำปางมาสกัดและใช้ในกระบวนการย้อมผ้าหรือเส้นใย จะทำให้เกิดโทนสีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ เรียกว่า “ชมพูอมม่วงแดง”

ประวัติความเป็นมา

ในอดีตนิยมเลี้ยงครั้งกันมากในภาคเหนือและภาคอีสาน สตรีกลุ่มภาคเหนือหรือชาวล้านนา นิยมแต่งกายด้วยผ้าซิ่นทอชนิดต่างๆ และผ้าซิ่นตีนจกเป็นผ้าซิ่นที่ทอขึ้นเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ โดยวัสดุที่ใช้ ในการทอมีทั้งที่เป็นฝ้าย ไหม ดิ้นเงิน ดิ้นทอง ทอเป็นผ้าลวดลายสวยงาม สีเส้นของผ้าซิ่นส่วนใหญ่เป็นสีแดง สีส้มพู ซึ่งได้จากการย้อมสีธรรมชาติจากสีครั้งธรรมชาติจังหวัดลำปาง จากหลักฐานภาพถ่ายเจ้านายฝ่ายหญิงของ เมืองแพร่ในสมัยก่อน พ.ศ. 2445 พบว่า ผ้าซิ่นที่ใช้สวมใส่จะมีเชิงซิ่นเป็นตีนจก สันนิษฐานว่าน่าเป็นซิ่น ตีนจกที่ทอขึ้นโดยช่างทอผ้าชาวเมืองลอง (ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองลองอยู่ภายใต้ อาณาเขตของจังหวัดลำปางจนกระทั่งปี พ.ศ. 2474 จึงได้โอนเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดแพร่) นอกจากนี้หลักฐาน การใช้ผ้าทอตีนจกเมืองลองในการแต่งกายของชาวเมืองลองยังปรากฏมานานนับร้อยปี หลักฐานนี้คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเวียงต้า ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่ การย้อมสีครั้งธรรมชาติจังหวัดลำปาง จึง นับเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยสันนิษฐานว่าผู้หญิงมีความชื่นชอบสีเส้นที่มี ความโดดเด่น เช่น สีแดง สีส้มพู ประกอบกับครั้งมีมากในพื้นที่ จึงนำครั้งมาบดและย้อมให้ผ้าเกิดสีเส้นโทนสี นิยม ได้แก่ สีวรรณแดง ตัดด้วยเขียวและเหลือง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของผ้าซิ่นสกุลช่างลำปาง ต่อมาผู้คนหันมา ให้ความสนใจในการลดการใช้สีเคมี และสารสังเคราะห์ โดยใช้วัสดุและสีจากธรรมชาติมากขึ้น จังหวัดลำปาง จึงได้เริ่มตระหนักถึงภูมิปัญญาการเลี้ยงครั้ง สู่การต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ผ่านการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญา ฝ้าย้อมครั้งธรรมชาติจังหวัดลำปางอย่างต่อเนื่อง จึงได้มีการย้อมสีธรรมชาติจากครั้งให้สีเส้นสวยงามและแสดง ถึงเอกลักษณ์ของชาวลำปาง ที่นำครั้งมาใช้ในการย้อมเส้นด้าย และผืนผ้าให้เป็นที่ยุ้จักในรูปแบบฝ้าย้อมครั้ง เมืองลำปาง สร้างมูลค่าเพิ่มก่อให้เกิดอาชีพและสร้างรายได้ให้คนในชุมชน

(7) ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

ขอบเขตพื้นที่การเลี้ยงครั้งและกระบวนการผลิตและแปรรูป ฝ้าย้อมครั้งลำปาง ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด ของจังหวัดลำปาง รายละเอียดตามแผนที่

(8) การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

(1) ฝ้าย้อมครั้งลำปาง จะต้องเลี้ยงครั้งและกระบวนการผลิตและแปรรูปในเขตพื้นที่ที่กำหนด และตามกระบวนการผลิตข้างต้น

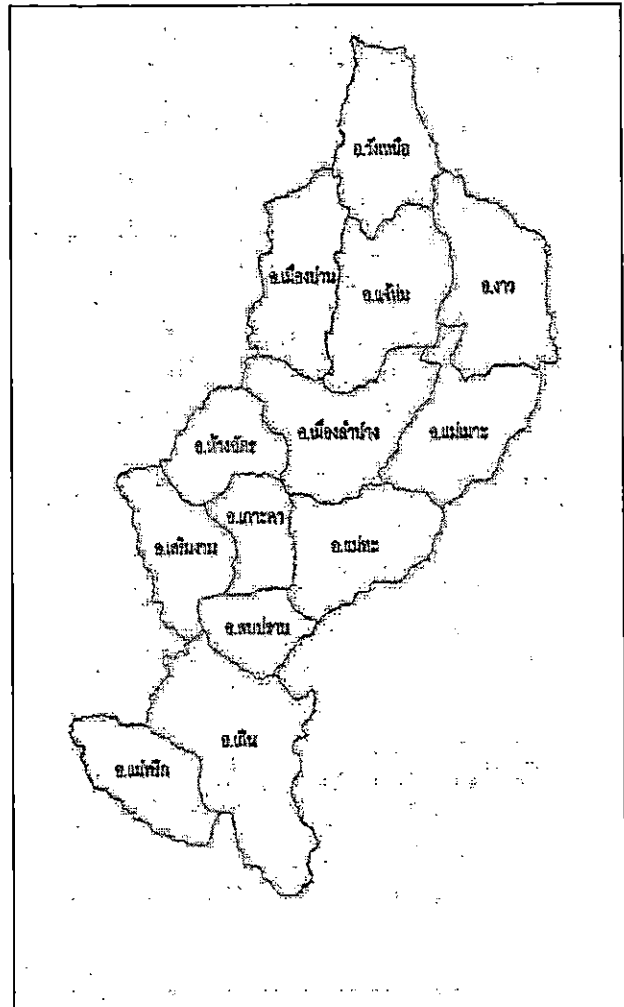
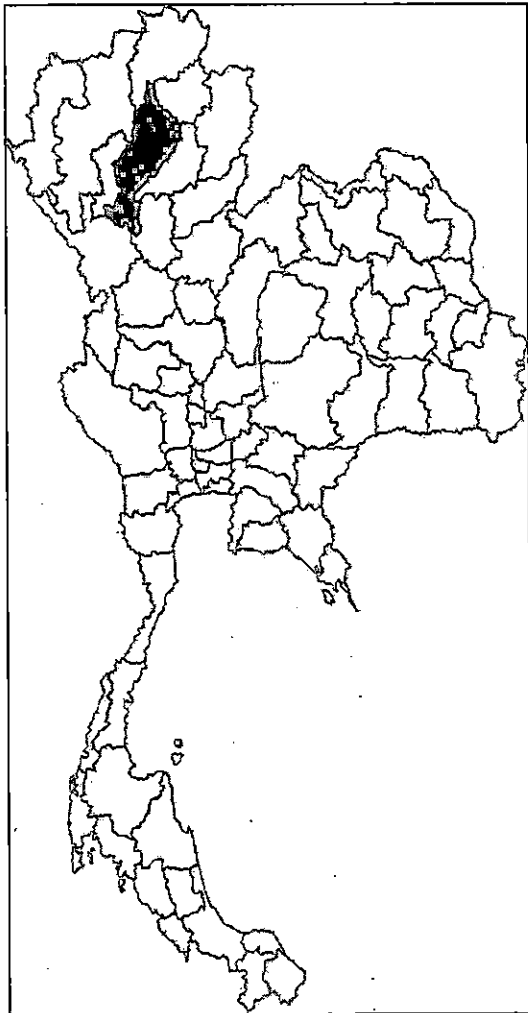
(2) กระบวนการผลิตจะต้องผ่านการควบคุมตรวจสอบ คือ มีการขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิตและ ผู้ประกอบการค้า ฝ้าย้อมครั้งลำปาง รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้

(9) เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

(1) ให้มีการจัดทำทะเบียนสมาชิกผู้ผลิตและผู้ประกอบการค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
ผ้าย้อมครามลำปาง

(2) ผู้ขอขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิตและผู้ประกอบการค้า จะต้องปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานสำหรับ
สมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผ้าย้อมครามลำปาง และดำเนินการตามแผนการควบคุมตรวจสอบ
ทั้งกระบวนการผลิตในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด

แผนที่แสดงแหล่งภูมิศาสตร์
ผ้าย้อมครั้งลำปาง

ขอบเขตพื้นที่การเลี้ยงกุ้งและกระบวนการผลิตและแปรรูป ฝ้ายอ้อมครั้งลำปาง ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดลำปาง